

Witold Jarno

Przemiany organizacyjne polskich dywizji piechoty w latach 1945-1949

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 9, 121-143

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Witold Jarno

PRZEMIANY ORGANIZACYJNE POLSKICH DYWIZJI PIECHOTY W LATACH 1945-1949

Piechota stanowiła w WP¹ zarówno przed wybuchem II wojny światowej, w jej trakcie, jak i w pierwszych latach powojennych podstawowy rodzaj broni. Wiosną 1945 r. armia polska znajdowała się w okresie intensywnych zmian polegających na rozbudowie i doskonaleniu struktur organizacyjnych związków operacyjnych i taktycznych. Najstarszym związkiem operacyjnym armii polskiej była 1 Armia, w składzie której wiosną 1945 r. znajdowało się m.in. pięć dywizji piechoty (1, 2, 3, 4 i 6 DP). Była ona pełnowartościowym i silnym związkiem operacyjnym, który w latach 1944-1945 brał aktywny udział w działaniach bojowych. Kolejnym związkiem operacyjnym WP była – sformowana również jeszcze w 1944 r. – 2 Armia, w składzie której wiosną 1945 r. znajdowało się kolejnych pięć dywizji piechoty (5, 7, 8, 9 i 10 DP). Jednak formowanie tego związku operacyjnego natrafiło na szereg trudności, z których najpoważniejszą były opóźnienia mobilizacyjne. Wpływ na to miał rozkaz NDWP nr 41 z 6 X 1944 r. nakazujący zorganizowanie kolejnej 3 Armii WP, która jednak od samego początku borykała się z ogromnymi brakami kadrowymi, w wyniku czego już 15 listopada NDWP wydało rozkaz o zaniechaniu tworzenia tego związku operacyjnego. Dalsze prace związane z rozbudową WP podjęto 31 I 1945 r. wraz z zatwierdzeniem „Planu zamierzeń organizacyjnych na 1945 r.”, który przewidywał ponowne sformowanie 3 Armii oraz powiększenie składu organizacyjnego istniejących już dwóch związków operacyjnych (1 i 2 Armia) do dziesięciu dywizji piechoty w każdym. Oznaczało to, iż pod koniec 1945 r. w

¹ W tekście użyto następujących skrótów: bsap – batalion saperów, CAW – Centralne Archiwum Wojskowe, Dep. – Departament, DOW – Dowództwo Okręgu Wojskowego, DP – Dywizja Piechoty, DPanc. – Dywizja Pancerna, DZmot. – Dywizja Zmotoryzowana, GZPW – Główny Zarząd Polityczno-Wychowawczy, KBW – Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego, KP – Korpus Piechoty, KPanc. – Korpus pancerny, MON – Ministerstwo Obrony Narodowej, NDWP – Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego, OW – Okręg Wojskowy, pal – pułk artylerii lekkiej, pas – pułk artylerii samochodowej, pp – pułk piechoty, SG – Sztab Generalny i WP – Wojsko Polskie.

trzech armiach miało się znajdować łącznie 27 dywizji piechoty, w tym 17 nowych, które planowano zorganizować do końca tego roku. W składzie każdej armii zamierzano utworzyć po trzy korpusy armijne, z których każdy miałby liczyć po trzy dywizje piechoty. Plany te jednak okazały się bardzo szybko nierealne, i to nie tylko z powodu zakończenia II wojny światowej, ale również ogromnych braków kadrowo-sprzętowych z jakimi borykała się w owym czasie armia polska².

Wiosną 1945 r. udało się sformować jedynie cztery nowe dywizje piechoty: 11 DP w rejonie Łodzi, 12 DP w rejonie Poznania, 13 DP w rejonie Katowic oraz 14 DP w rejonie Bydgoszczy. Wszystkie one – mające liczyć etatowo po 9624 żołnierzy – wchodziły w skład odwodu NDWP i nie wzięły udziału w działaniach bojowych, w przeciwieństwie do dziesięciu dywizji piechoty znajdujących się w składzie 1 i 2 Armii. Dywizje piechoty owych dwóch związków operacyjnych zorganizowane były w oparciu o etat radzieckiej dywizji gwardii i posiadały w swym składzie na stopie wojennej trzy pułki piechoty, pułk artylerii lekkiej, dywizjon artylerii samobieżnej lub przeciwpancernej, po jednym batalionie saperów, sanitarnym i szkolnym, cztery kompanie specjalne (rozpoznawczą, łączności, szkolno-transportową i obrony przeciwchemicznej), a także po jednym plutonie dowodzenia dowódcy artylerii, piekarni polowej, ambulansie weterynaryjnym, ruchomym warsztacie mundurowym, poczcie polowej i kasie polowej. Etatowo każda z dywizji wchodzących w skład 1 lub 2 Armii WP liczyła po 11465 żołnierzy (w tym 1.252 oficerów, 3257 podoficerów i 6956 szeregowych), posiadających na uzbrojeniu: 6.701 karabinów i karabinków, 653 pistolety maszynowe, 501 RKM, 166 CKM, 216 rusznic ppanc., 13 dział samobieżnych SU-76, 84 działa (36 armat 45 mm, 36 armat 76 mm i 12 haubic 122 mm), 167 moździerzy (58 – kalibru 50 mm, 85 – kalibru 82 mm i 24 – kalibru 120 mm), ponad 320 różnego rodzaju pojazdów mechanicznych oraz 1230 koni. Każdy z pułków piechoty składał się z trzech batalionów piechoty, dwóch kompanii fizylierów, kompanii rusznic przeciwpancernych, artylerii pułkowej, kompanii łączności, kompanii transportowej, kompanii sanitarnej, czterech samodzielnych plutonów (dwóch rozpoznania, saperów i chemicznego) oraz kwatermistrzostwa. Z kolei każdy z batalionów piechoty liczył po trzy kompanie piechoty, po jednej kompanii CKM i kompanii rusznic przeciwpancernych

² Szerzej: W. Jurgielewicz, *Organizacja Ludowego Wojska Polskiego (22 VII 1944 – 9 V 1945)*, Warszawa 1968, s. 251 i nast.; K. Frontczak, *Sity Zbrojne Polski Ludowej. Przejście na stopę pokojową 1945-1947*, Warszawa 1974, s. 134-137.

oraz czterech samodzielnych plutonów (armat przeciwpancernych 45 mm, łączności, gospodarczy i sanitarny). Łącznie każdy z pułków piechoty miał etatowo liczyć po 2915 żołnierzy uzbrojonych w 12 armat przeciwpancernych 45 mm, 4 armaty 76 mm, 8 moździerzy 120 mm, 27 moździerzy 82 mm, 18 moździerzy 50 mm, 66 rusznic przeciwpancernych, 54 CKM i 162 RKM³.

Tuż po zakończeniu działań wojennych w Europie, przeprowadzono pierwsze zmiany w składzie 2 Armii, z której pod koniec maja 1945 r. wyłączono 9 DP, skierowaną następnie do walki z podziemiem na terenie Rzeszowszczyzny, zaś na jej miejsce włączono w skład wspomnianej armii nowo sformowaną w rejonie Poznania 12 DP. Dywizja ta – wraz z pozostałymi czterema dywizjami piechoty 2 Armii (5, 7, 8 i 10 DP) – otrzymała zadanie ochrony granicy polsko-niemieckiej na linii Odry i Nisy Łużyckiej. Również w II połowie tego miesiąca ze składu 1 Armii, pełniącej służbę okupacyjną w Niemczech, wyłączono 1 i 3 DP, które skierowano do walki z podziemiem na terenie województwa lubelskiego i warszawskiego. Dodatkowo, w tym samym czasie, z 1 Armii wyłączono również 4 DP, którą przekazano do dyspozycji NDWP w celu wsparcia procesu formowania KBW powstającego na bazie istniejących Wojsk Wewnętrznych oraz 1 i 2 Brygady Zaporowej⁴.

Kolejną ważną zmianę przeprowadzono rozkazem NDWP z 28 VI 1945 r. Zgodnie z nim 1 Armia WP została wyłączona ze składu Radzieckiej Grupy Wojsk Okupacyjnych w Niemczech i w całości podporządkowana NDWP, które wyznaczyło temu związkowi operacyjnemu zadanie ochrony granicy polsko-czechosłowackiej na Dolnym i Górnym Śląsku oraz na terenie Podkarpacia.

³ CAW, II Wiceminister ON, sygn. IV.500.2, t. 4. Rozkaz NDWP nr 58 z 15 III 1945 r.; 11 DP, sygn. IV.521.11, t.14. Rozkaz dowództwa 11 DP z 23 III 1945 r.; 13 DP, sygn. IV.521.13, t. 1. Rozkazy dowództwa 13 DP z 1945 r.; 14 DP, sygn. IV.521.14, t. 10. Rozkazy dowództwa 14 DP z 1945 r.; J. K a j e t a n o w i c z, *Polskie wojska lądowe 1945-1960. Skład bojowy, struktury organizacyjne i uzbrojenie*, Toruń 2004, s. 14-17; S. K o m o r n i c k i, *Regularne jednostki Ludowego Wojska Polskiego. Formowanie, działania bojowe, organizacja, uzbrojenie, metryki jednostek piechoty*, Warszawa 1965, s. 125-128;

⁴ H. D o m i n i c z a k, *Wojska Ochrony Pogranicza 1945-1948*, Warszawa 1971, s. 32-40; E. D o m a ń s k i, E. K o s p a t h - P a w ł o w s k i, P. M a t u s a k, J. O d z i e m k o w s k i, T. P a n e c k i, T. R a w s k i, *1 Dywizja piechoty w dziejach oręża polskiego*, Pruszków 1998, s. 170; E. K o s p a t h - P a w ł o w s k i, P. M a t u s a k, J. O d z i e m k o w s k i, T. P a n e c k i, D. R a d z i w i ł o w i c z, T. R a w s k i, *5 Dywizja Piechoty w dziejach oręża polskiego*, Pruszków 1997, s. 166; M. J a w o r s k i, *Korpus bezpieczeństwa Wewnętrznego 1945-1965*, Warszawa 1984, s. 36-42 (w czerwcu 1945 r. dotychczasowe pułki piechoty 4 DP przeformowano w następujący sposób: 10 pp – na 1 Zmotoryzowany Pułk KBW, 11 pp – na 13 Pułk KBW, zaś 12 pp – na 2 Zmotoryzowany Pułk KBW).

Z uwagi na fakt, iż w owym czasie 1 Armia posiadała jedynie dwie dywizje piechoty (2 i 6 DP) – z dniem 1 lipca jej dowództwu podporządkowano 8 i 10 DP z 2 Armii, zaś dziesięć dni później także 13 DP z odwodu NDWP, dzięki czemu ów związek operacyjny ponownie dysponował pięcioma dywizjami piechoty (2, 6, 8, 10 i 13 DP). W tym samym czasie dowództwu 2 Armii podporządkowano z kolei 11 DP z odwodu NDWP, w rezultacie ten związek operacyjny posiadał cztery dywizje piechoty (5, 7, 11 i 12 DP). W konsekwencji tych zmian organizacyjnych, w lipcu 1945 r. w składzie 1 i 2 Armii WP znajdowało się łącznie dziewięć dywizji piechoty, kolejne trzy brały udział w walce z podziemiem w południowo-wschodniej części kraju (1, 3 i 9 DP), zaś jedna (14 DP) znajdowała się w końcowej fazie formowania w rejonie Bydgoszczy – podlegając bezpośrednio NDWP⁵.

Dalsza rozbudowa związków taktycznych piechoty została zapoczątkowana rozkazem NDWP nr 135 z 3 VI 1945 r., zgodnie z którym przystąpiono do formowania nowej 15 DP na bazie 8 i 9 zapasowego pp, której dowództwo miało się mieścić w Olsztynie. Stan osobowy nowej dywizji – tworzonej w oparciu o zmniejszone etaty wojenne nr 4/550-563 – miał wynieść 9533 żołnierzy, w tym 1 generał, 838 oficerów, 2577 podoficerów i 6117 szeregowych (w skład 15 DP włączono trzy nowo powstałe pułki piechoty – 50, 53 i 54 pp oraz 55 pal)⁶. Kolejne dwie dywizje piechoty zaczęto organizować na podstawie rozkazu NDWP nr 156 z 29 czerwca tego roku, zgodnie z którym w ciągu zaledwie jednego miesiąca (do 30 lipca) miano sformować dwa kolejne związki taktyczne w postaci 16 i 17 DP. Tym razem jednak miały one powstać w oparciu o nowe etaty pokojowe nr 2/1-10, które przewidywały znaczne zmniejszenie etatowego stanu osobowego dywizji mającej liczyć już tylko po 6765 żołnierzy (w tym 1 generał, 828 oficerów, 1945 podoficerów i 3991 szeregowych), czyli o ponad 30% mniej niż powstająca jeszcze w czerwcu 1945 r. w oparciu o etat wojenny 15

⁵ I. B ł a g o w i e s z c z a ń s k i, *1 Armia Wojska Polskiego po 9 maja 1945 r.*, „Myśl Wojskowa” 1966, R. XVII, z. 5, s. 70-76; K. K a c z m a r e k, *1 Armia WP w pierwszych miesiącach po zakończeniu wojny*, „Myśl Wojskowa” 1983, R. XXXIX, z. 3, s. 85-91; K. K a c z m a r e k, *Druga Armia Wojska Polskiego*, Warszawa 1978, s. 648-652; S. K o m o r n i c k i, op. cit., s. 129-164; E. K o s p a t h - P a w ł o w s k i, P. M a t u s a k, D. R a d z i w i ł ł o w i c z, *8 Dywizja Piechoty w dziejach oręża polskiego*, Pruszków 1995, s. 177.

⁶ 50, 53 i 54 pp formowano w oparciu o etat 04/551 przewidujący w każdym z pułków po 177 oficerów, 685 podoficerów i 1.585 szeregowych, co łącznie dawało w pułku 2.447 żołnierzy, zaś 55 pal w oparciu o etat 04/552 przewidujący łącznie w pułku 902 żołnierzy, w tym 103 oficerów, 230 podoficerów i 569 szeregowych (CAW, 15 DP, sygn. IV.521.15, t. 1. Rozkazy dowództwa 15 DP z 1945 r.).

DP. Nową 16 DP (51, 55 i 60 pp oraz 41 pal) zaczęto formować w Gdańsku na bazie 4 zapasowego pp, zaś 17 DP (52, 56 i 61 pp oraz 42 pal) w Krakowie w oparciu o 2 zapasowy pp. Tym razem nowo formowane – zgodnie z etatem pokojowym nr 2/2 – pułki piechoty miały liczyć po 1743 żołnierzy, zaś pułki artylerii lekkiej – tworzone w oparciu o etat nr 2/3 – po 834 żołnierzy. Dalsze zmiany w organizacji związków taktycznych piechoty przeprowadzono rozkazem NDWP nr 192 z 5 VIII 1945 r., na mocy którego zaczęto ponownie odtwarzać 4 DP – na miejsce związku taktycznego o tej samej nazwie przekazanego w maju 1945 r. KBW. Nową 4 DP sformowano na bazie 3 i 5 zapasowego pp w Poznaniu i Biedrusku. Jednak tym razem etaty pokojowe dywizji piechoty nr 2/1-10 zostały nieco zmniejszone w porównaniu z etatami 16 i 17 DP, gdyż w 4 DP etatowy stan osobowy miał wynieść łącznie 6281 żołnierzy (w tym 812 oficerów, 1943 podoficerów i 3526 szeregowych). Niewielkiemu zmniejszeniu uległy etaty poszczególnych organicznych pododdziałów dywizji piechoty, w tym m.in. pułku piechoty – istniejącego w oparciu o etat nr 2/2 – z 1.743 żołnierzy w przypadku 16 i 17 DP do 1604 w 4 DP, podobnie jak i w odniesieniu do pułku artylerii polowej – funkcjonującego w oparciu o etat nr 2/3 – z 843 żołnierzy w 16 i 17 DP do 815 w 4 DP⁷.

W sierpniu 1945 r., w ramach planowanego przejścia sił zbrojnych na stopę pokojową i związanej z tym redukcji armii, NDWP postanowiło przenieść w terminie do 15 października sześć kolejnych dywizji piechoty na zmniejszone do 5,5 tys. żołnierzy i 13 pracowników cywilnych etaty pokojowe nr 2/1-10 (w tym 733 oficerów, 1756 podoficerów i 3011 szeregowych). Dotyczyło to istniejących nadal w oparciu o etaty wojenne 2, 14 i 15 DP oraz sformowanych już w oparciu o etaty pokojowe 4, 16 i 17 DP, w których przypadku oznaczało to jedynie dalszą redukcję stanu osobowego do 5,5 tys. ludzi. Z kolei osiem dywizji ochraniających granicę zachodnią i południową (5, 6, 7, 8, 10, 11, 12 i 13 DP) oraz trzy biorące udział w walkach z podziemiem (1, 3 i 9 DP) miały przejść na etaty pokojowe dwa i pół miesiąca później (do I I 1946 r.). Jednocześnie określono wówczas, iż WP na stopie pokojowej ma liczyć 18 dywizji piechoty, w związku z czym istniejącą od kwietnia 1945 r. 1 Szkolną DP postano-

⁷ CAW: Główny Inspektorat Artylerii, sygn. IV.504.3, t. 42. Rozkazy NDWP nr 135 z 3 VI 1945 r. i nr 156 z 29 VI 1945 r.; Dep. Poboru i Uzupelnień, sygn. IV.501.2, t. 126. Pismo Dep. Poboru i Uzupelnień z 18 VIII 1945 r.; 16 DP, sygn. IV.521.16, t. 3. Rozkazy dowództwa 16 DP z 1945 r.; 17 DP, sygn. IV.521.17, t. 1. Rozkazy dowództwa 17 DP z 1945 r.; 4 *Dywizja Piechoty-Zmechanizowana 1808-1994. Zarys dziejów*, Warszawa 1994, s. 158; K. Frontczak, op. cit., s. 137-140; J. Kajetanowicz, op. cit., s. 38.

wiono przeformować na 18 DP w oparciu o nowy zmniejszony etat pokojowy nr 2/1-10 (5,5 tys. żołnierzy). Rozkaz w tej sprawie NDWP wydało już 1 IX 1945 r., jednak nowy związek taktyczny miał powstać w bardzo krótkim czasie – zaledwie dwóch tygodni, toteż bardzo szybko termin ten okazał się nierealny i już 8 września przedłużono go o kolejne dwa miesiące. W skład nowo formowanej 18 DP weszły 57, 62 i 65 pp⁸ oraz 54 pal⁹, które zgodnie ze zmniejszonymi po raz kolejny etatami dywizji piechoty nr 2/1-10 miały liczyć po 1383 żołnierzy w pułkach piechoty oraz 725 żołnierzy w pułku artylerii lekkiej (podobne stany etatowe otrzymały w okresie wrzesień-listopad 1945 r. pułki pozostałych dywizji piechoty, które przeszły wówczas na etaty pokojowe nr 2/1-10 przewidujące po 5,5 tys. w każdej z dywizji)¹⁰.

W sierpniu 1945 r. WP – zgodnie z rozkazem NDWP nr 208 – zaczęło przechodzić na etat pokojowy, z czym wiązało się m.in. – oprócz redukcji stanów osobowych i rozwiązaniu istniejących związków operacyjnych – podzielenie terytorium kraju na siedem okręgów wojskowych¹¹, których dowództwom podporządkowano jednostki stacjonujące na ich obszarze. W tym celu, NDWP rozkazem z 5 IX 1945 r. określiło pokojową dyslokację jednostek, zgodnie z którą poszczególnym okręgom podporządkowano następujące dywizje piechoty: OW I – 1 DP w Warszawie (czasowo stacjonowała w Siedlcach na terenie OW VII) i 15 DP w Olsztynie, OW II – 12 DP w Szczecinie i 16 DP w Gdańsku; OW III – 4 DP w Biedrusku, 5 DP w Międzyrzeczu i 14 DP w Ostrowie Wlkp., OW IV – 2 DP w Koźlu, 7 DP w Lubaniu, 10 DP w Jeleniej Górze, 11 DP w Żarach i 13 DP w Gliwicach, OW V – 6 DP w Chrzanowie, 8 DP w Tarnowie, 9 DP w Rze-

⁸ 57 pp powstał na bazie dotychczasowego 11 szkolnego pp, 62 pp – na bazie 12 szkolnego pp i 65 pp – na bazie 13 szkolnego pp.

⁹ 54 pal powstał we wrześniu 1945 r. na bazie rozformowywanej 14 BAPpanc.

¹⁰ CAW: SG, sygn. IV.501.1/A, t. 450. Referat o przedsięwzięciach organizacyjnych WP na 1945 r. z 14 VIII 1945 r.; Główny Inspektorat Artylerii, sygn. IV.504.3, t. 42. Rozkaz NDWP nr 228 z 1 IX 1945 r.; 18 DP, sygn. IV.521.18, t. 2. Rozkazy 1 Szkolnej DP z 1945 r.: J. K a j e t a n o w i c z, op. cit., s. 39; L. G r o t, T. K o n e c k i, E. N a l e p a, *Pokojowe dzieje Wojska Polskiego*, Warszawa 1988, s. 41.

¹¹ Do tworzenia OW przystąpiono już w lutym 1945 r., kiedy to NDWP nakazało sformować sześć okręgów, które jednak nie obejmowały zasięgiem swego działania tzw. ziem poniemieckich, które formalnie przekazano w zarząd państwa polskiego dopiero na konferencji poczdamskiej na przełomie lipca i sierpnia 1945 r. Dlatego też wraz z przejściem sił zbrojnych na stopę pokojową, władze wojskowe zreorganizowały istniejące dotychczas OW, rozszerzając nie tylko zakres ich działania, ale także zmieniając ich granice, tak by objęły one swym zasięgiem całość terytorium kraju – z czym wiązało się także zwiększenie do siedmiu liczby OW.

szowie i 17 DP w Krakowie, OW VI – 1 Szkolna DP w Skierniewicach (w trakcie przeformowania na 18 DP) oraz OW VII – 3 DP w Lublinie¹².

Nie była to jednak dyslokacja ostateczna, gdyż już we wrześniu 1945 r. dokonano w niej kolejnych zmian w połowie tego miesiąca 2 DP podporządkowano OW VI rozmieszczając jej dowództwo w Kielcach. Następnie, w listopadzie tego roku 18 DP wyłączono z kolei ze składu OW VI i po przegrupowaniu na postój stały ze Skierniewic do Białegostoku, podporządkowano DOW I, zaś w ramach OW III przeniesiono 14 DP z Ostrowa Wlkp. do Bydgoszczy. W wyniku tych zmian, pod koniec 1945 r. najwięcej dywizji piechoty – bo aż po cztery – stacjonowało na terenie OW IV (7, 10, 11 i 13 DP) i OW V (6, 8, 9 i 17 DP), po trzy dywizje na terenie OW I (1, 15 i 18 DP) i OW III (4, 5 i 14 DP), dwie na terenie OW II (12 i 16 DP) oraz po jednej w OW VI (2 DP) i OW VII (3 DP)¹³.

W październiku 1945 r. na etat pokojowy dywizji piechoty nr 2/1-10 (po 5,5 tys. żołnierzy i 13 pracowników kontraktowych) przeniesiono 2, 4, 14, 15, 16, 17 i 18 DP, zaś w listopadzie kolejnych siedem dywizji – 5, 6, 7, 10, 11, 12 i 13 DP. Natomiast dla 1 DP wprowadzono odmienny etat pokojowy nr 2/20-27 przewidujący 7 tys. żołnierzy (w tym 792 oficerów, 1877 podoficerów i 4331 szeregowców) i 17 pracowników cywilnych. Miało to związek z licznymi funkcjami reprezentacyjnymi, jakie ów związek taktyczny spełniał stacjonując w stolicy¹⁴. W rezultacie powyższych zmian, pod koniec 1945 r. zdecydowana większość, bo aż piętnaście spośród osiemnastu dywizji piechoty znajdowało się na etatach pokojowych (w tym czternaście dywizji liczyło po 5,5 tys. żołnierzy

¹² CAW: OW II, sygn. IV.510.2/A, t. 125. Rozkaz NDWP nr 510 z 5 IX 1945 r.; SG, sygn. IV.501.1/A, t. 145. Zarządzenie DOW Śląsk nr 61 z 5 X 1945 r.

¹³ Według dokumentów wojskowych 5 pp w połowie września 1945 r. przybył na postój stały do Częstochowy, skąd na przełomie 1945 i 1946 r. został przeniesiony do Piotrkowa Tryb. (CAW, OW VI, sygn. IV.510.6, t. 22. Wykaz jednostek przybyłych na teren OW Łódź z 1 X 1945 r. i 2 DP, sygn. IV.521.2, t. 43. Wykaz dyslokacyjny 2 DP z 23 II 1946 r.), natomiast Józef Margules (*Drugie dywizje w bojach o Polskę 1776-2000*, Warszawa 2003, s. 430-432) podał, iż 5 pp 12 IX 1945 r. przybył do Częstochowy, która była jego miejscem stałego postoju na pewno do wiosny 1946 r. Trzeba jeszcze w tym miejscu dodać, iż oba wspomniane źródła dodają, iż na przełomie 1945 i 1946 r. główne siły 5 pp zostały skierowane do walki z podziemiem w rejonie Hrubieszowa. Z kolei według Pawła Piotrowskiego (*Śląski Okręg Wojskowy. Przekształcenia organizacyjne 1945-1956*, Warszawa 2003, s. 32-33) 2 DP odeszła pod rozkazy DOW VI dopiero na przełomie września i października 1945 r.

¹⁴ W końcu października 1945 r. 1 DP została wycofana z walki z podziemiem zbrojnym i zaczęła przybywać do swych miejsc stałego postoju (E. Domański, E. Kospath-Pawłowski, P. Matysak, J. Odziemkowski, T. Panecki, T. Rawski, *1 Dywizja piechoty...*, s. 171).

oraz jedna w sile 7 tys.), zaś jedynie trzy dywizje (3, 8 i 9 DP) zachowały czasowo etaty wojenne. Było to spowodowane faktem, iż na owych trzech związkach taktycznych na przełomie 1945 i 1946 r. spoczywał główny wysiłek walki z podziemiem zbrojnym na południowo-wschodnich krańcach kraju: 3 DP na terenie Lubelszczyzny oraz 8 i 9 DP na terenie Podkarpacia i Bieszczad¹⁵.

Tabela 1

Dyslokacja dywizji piechoty w styczniu 1946 r.

OW I	1 DP – Warszawa	1 pp – Warszawa, 2 pp – Jabłonna, 3 pp – Warszawa, 1 pal – Wesoła, 1 bsap – Warszawa, 27 pas – Warszawa
	15 DP – Olsztyn	50 pp – Olsztyn, 53 pp – Ostróda, 54 pp – Szczytno, 55 pal – Olsztyn, 46 bsap – Olsztyn, 19 dywizjon artylerii ppanc. – Olsztyn
	18 DP – Białystok	57 pp – Suwałki, 62 pp – Elk, 65 pp – Białystok, 54 pal – Elk, 51 bsap – Augustów, 21 dywizjon artylerii ppanc. – Orzysz
OW II	16 DP – Gdańsk	51 pp – Gdańsk, 55 pp – Elbląg, 60 pp – Gdańsk, 41 pal – Gdynia, 47 bsap – Gdańsk, 20 dywizjon artylerii ppanc. – Starogard
	12 DP – Szczecin	39 pp – Kamień, 41 pp – Szczecin, 43 pp – Stargard, 34 pal – Stargard, 17 bsap – Szczecin, 15 dywizjon artylerii ppanc. – Klempin
OW III	4 DP – Ostrów Wlkp.	10 pp – Ostrów Wlkp., 11 pp – Szczypiorno, 12 pp – Pleszew, 6 pal – Krotoszyn, 5 bsap – Ostrów Wlkp., 18 dywizjon artylerii samobieżnej – Pleszew
	5 DP – Międzyrzecz	13 pp – Poznań, 15 pp – Skwierzyna, 17 pp – Międzyrzecz, 22 pal – Skwierzyna, 14 bsap – Szamotuły, 6 dywizjon artylerii samobieżnej – Skwierzyna
	14 DP – Bydgoszcz	45 pp – Bydgoszcz, 47 pp – Świecie nad Wisłą, 49 pp – Chełmno, 36 pal – Bydgoszcz, 41 bsap – Bydgoszcz, 17 dywizjon artylerii ppanc. – Bydgoszcz
OW IV	7 DP – Katowice	33 pp – Nysa, 35 pp – Tarnowskie Góry, 37 pp – Chorzów, 38 pal – Koźle, 18 bsap – Tarnowskie Góry, 10 dywizjon artylerii samobieżnej – Tarnowskie Góry,
	10 DP – Jelenia Góra	25 pp – Wrocław, 27 – Kłodzko, 29 pp – Jelenia Góra, 39 pal – Jelenia Góra, 21 bsap – Jelenia Góra, 13 dywizjon artylerii samobieżnej – Kłodzko
	11 DP – Żary	38 pp – Kozuchów, 40 pp – Bolesławiec, 42 pp – Kraśnik (OW VII), 33 pal – Żary, 16 bsap – Żary, 14 dywizjon artylerii ppanc. – Żary
	13 DP – Gliwice	44 pp – Tarnowskie Góry, 46 pp – Gliwice, 48 pp – Chorzów, 35 pal – Będzin, 40 bsap – Zabrze, 16 dywizjon artylerii ppanc. – Tarnowskie Góry,

¹⁵ CAW, SG, sygn. IV.501.1/A, t. 143. Rozkazy NDWP nr 289 z 15 X 1945 r., nr 295 z 15 X 1945 r. i nr 305 z 10 XI 1945 r.; K. Frontczak, op. cit., s. 147; J. Babuła, *Wojsko Polskie 1945-1989. Próba analizy operacyjnej*, Warszawa 1998, s. 39.

Przemiany organizacyjne polskich dywizji piechoty...

OW V	6 DP – Chrzanów	14 pp – Tarnów, 16 pp – Szczakowa, 18 pp – Wadowice, 23 pal – Bielsko-Biała, 13 bsap – Kraków, 5 dywizjon artylerii samobieżnej – Kraków
	8 DP – Sanok	32 pp – Sanok, 34 pp – Baligród, 36 pp – Sanok, 37 pal – Skiernewice, 19 bsap – Niegłowiec, 11 dywizjon artylerii samobieżnej – Sanok
	9 DP – Przemyśl	26 pp – Jarosław, 28 pp – Przemyśl, 30 pp – Pikulice, 40 pal – Jarosław, 20 bsap – Przemyśl, 12 dywizjon artylerii samobieżnej – Jarosław
	17 DP – Kraków	52 pp – Kraków, 56 pp – Kraków, 61 pp – Kraków, 42 pal – Kraków, 49 bsap – Kraków, 22 dywizjon artylerii ppanc. – Kraków
OW VI	2 DP – Kielce	4 pp – Kielce, 5 pp – Piotrków Tryb., 6 pp – Częstochowa, 2 pal – Radom, 2 bsap – Kielce, 2 dywizjon artylerii samobieżnej – Radom
OW VII	3 DP – Zamość	7 pp – Lublin, 8 pp – Zamość, 9 pp – Hrubieszów, 5 pal – Chełm, 4 bsap – Puławy, 3 dywizjon artylerii samobieżnej – Zamość

Źródło: Ustalenia własne na podstawie materiału archiwalnego zgromadzonego w CAW.

Wraz z wprowadzeniem latem 1945 r. pokojowych etatów nr 2/1-10 w strukturze dywizji piechoty zlikwidowano szereg mniejszych pododdziałów, jak np.: szkolny batalion piechoty, batalion sanitarny, kompanie chemiczne i rozpoznawcze, pluton dowódcy artylerii, ambulatorium weterynaryjne, warsztat mundurowy oraz piekarnię polową. Z kolei dotychczasowe kompanie łączności dywizji piechoty rozbudowano w bataliony łączności, zaś kompanie samochodowe zredukowano do poziomu plutonu. Z drugiej strony nowym pododdziałem w dywizji był pluton piechoty oddziału informacji danego związku taktycznego. Ponadto zachowano w dziesięciu dywizjach istniejące dotychczas dywizjony artylerii samobieżnej wyposażone w działa SU-76 (w 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 10 DP¹⁶) oraz dywizjony artylerii ppanc. w pozostałych ośmiu związkach taktycznych¹⁷.

¹⁶ Samodzielne dywizjony artylerii samobieżnej stanowiły organiczną część składową dywizji piechoty i etatowo miały się składać z trzech baterii dział samobieżnych SU-76, z których każda miała posiadać po cztery działa. Łącznie na uzbrojeniu owych dywizjonów miało się znajdować po 13 dział samobieżnych (12 w trzech bateriach oraz jedno w dowództwie dywizjonu), jednak w praktyce pomiędzy etatem a stanem faktycznym występowały poważne różnice. W poszczególnych dywizjach piechoty istniały dywizjony artylerii samobieżnej noszące następujące numery: 1 DP – nr 1, 2 DP – nr 2, 3 DP – nr 3, 4 DP – nr 4, 5 DP – nr 6, 6 DP – nr 5, 7 DP – nr 10, 8 DP – nr 11, 9 DP – nr 12 i 10 DP – nr 13 (S. K o m o r n i c k i, *Regularne jednostki Ludowego Wojska Polskiego. Formowanie, działania bojowe, organizacja, uzbrojenie, metryki jednostek kawalerii, wojsk pancernych i zmotoryzowanych*, Warszawa 1987, s. 210-216).

¹⁷ CAW: OW III, sygn. IV.510.3, t. 64. Etaty dywizji piechoty czasu pokojowego nr 2/1-10 z jesieni 1945 r.; GZPW, sygn. IV.502.1, t. 2. Rozkaz NDWP nr 305 z 10 XI 1945 r.

Zgodnie z etatami nr 2/1-10 dywizje piechoty składały się z trzech pułków piechoty, pułku artylerii lekkiej, samodzielnego dywizjonu artylerii ppanc. lub dywizjonu artylerii samobieżnej, batalionu saperów, batalionu łączności, plutonu samochodowego oraz plutonu piechoty oddziału informacji. W skład każdego pułku piechoty wchodziły trzy bataliony piechoty (każdy po trzy kompanie strzeleckie, jednej kompanii CKM, jednej kompanii moździerzy oraz jednym plutonie artylerii ppanc.), kompania łączności, dwie baterie ppanc. (45 i 76 mm), bateria moździerzy 120 mm, kompania rusznic ppanc. oraz kompania gospodarcza. Z kolei pułki artylerii lekkiej posiadały w swym składzie po trzy dywizjony artylerii (każdy z dywizjonów po dwie baterie armat 76 mm i jednej baterii haubic 122 mm), co oznaczało, iż na uzbrojeniu omawianego pułku znajdowało się łącznie 24 armaty 76 mm i 12 haubic 122 mm. W rezultacie wprowadzonych zmian, etatowy stan osobowy dywizji piechoty istniejącej w oparciu o etat nr 2/1-10 (po 5,5 tys. żołnierzy i 13 pracowników cywilnych) uległ zmniejszeniu w porównaniu do etatu wojennego o około 50% (podobne redukcje dotyczyły także uzbrojenia znajdującego się na wyposażeniu dywizji), co oznaczało zmniejszenie potencjału bojowego związków taktycznych piechoty niemal o połowę w porównaniu z czasem wojny¹⁸.

Tabela 2

Stan osobowy dywizji piechoty według etatu 2/1-10 z września 1945 r.

Elementy składowe dywizji	Etat	Etatowy stan osobowy
Dowództwo dywizji	2/1	78 wojskowych i 4 kontraktowych
Pułk piechoty	2/2	1.383 wojskowych i 2 kontraktowych
Pułk artylerii lekkiej	2/3	725 wojskowych i 1 kontraktowy
Samodzielny dywizjon artylerii ppanc.	2/4	171 wojskowych
Batalion łączności	2/5	150 wojskowych i 1 kontraktowy
Batalion saperów	2/6	170 wojskowych i 1 kontraktowy
Samodzielny pluton samochodowy	2/8	40 wojskowych
Samodzielny pluton strzelecki oddziału informacji	2/10	17 wojskowych
Razem	2/1-10	5.500 wojskowych i 13 pracowników kontraktowych

Źródło: CAW, GZPW, sygn. IV.502.1, t. 2. Rozkaz NDWP nr 305 z 10 XI 1945 r.

Pod koniec 1945 r. w ramach opracowanych założeń organizacyjnych WP na 1946 r., zmierzających do redukcji stanu armii polskiej do poziomu około 255 tys. żołnierzy, naczelne władze wojskowe postanowiły zmniejszyć liczbę istnie-

¹⁸ CAW: OW III, sygn. IV.510.3, t. 64. Etaty dywizji piechoty czasu pokojowego nr 2/1-10 z jesieni 1945 r.; GZPW, sygn. IV.502.1, t. 2. Rozkaz NDWP nr 305 z 10 XI 1945 r.; J. K a j e t a n o w i c z, op. cit., s. 63-65.

jących dywizji piechoty z osiemnastu do szesnastu poprzez rozformowanie dwóch związków taktycznych – 13 i 17 DP. Ponadto postanowiono również przenieść istniejące nadal według etatu wojennego trzy dywizje piechoty (3, 8 i 9 DP) na etaty pokojowe nr 2/1-10 po 5,5 tys. żołnierzy w każdej, pozostawić pięć dywizji na dotychczasowym etacie po 5,5 tys. żołnierzy oraz zredukować siedem kolejnych dywizji do etatowego poziomu 4 tys. wojskowych w każdej z nich. Natomiast 1 DP nadal miała pozostać na dotychczasowym etacie nr 2/20-27, przewidującym 7 tys. żołnierzy. W rezultacie tych zmian zdecydowana większość dywizji piechoty – bo aż piętnaście spośród mających nadal istnieć szesnastu dywizji – miała funkcjonować w oparciu o etaty nr 2/1-10 (w tym osiem dywizji po 5,5 tys. i siedem dywizji po 4 tys. żołnierzy). Dzięki temu planowano zmniejszyć stan liczebny piechoty o niemal 1/3 ze 122,5 tys. do 82 tys. ludzi na początku wiosny 1946 r.¹⁹

Pierwszym krokiem w kierunku realizacji tych zamierzeń był rozkaz NDWP nr 343 z 27 XII 1945 r. nakazujący rozformować do końca stycznia następnego roku 13 i 17 DP istniejące w oparciu o pokojowy etat nr 2/1-10. Wykonanie tego zadania powierzono dowódcy OW IV w przypadku 13 DP stacjonującej w Gliwicach oraz dowódcy OW V w odniesieniu do 17 DP, której dowództwo mieściło się w owym czasie w Krakowie. Proces rozformowywania owych związków taktycznych zajął w praktyce więcej czasu, niż planowano, gdyż ostatni rozkaz 17 DP pochodzi z 18 II 1946 r., zaś ostatni rozkaz 13 DP z 20 lutego tego roku²⁰.

Zasadniczą reorganizację dywizji piechoty przeprowadzono natomiast rozkazem NDWP nr 46 z 27 II 1946 r., zgodnie z którym 1 DP – jako jedyna – pozostała na dotychczasowym etacie nr 2/20-27 (7 tys. żołnierzy i 17 pracowników kontraktowych) otrzymując określenie – dywizja typu A. Natomiast pozostałe dywizje przeformowano na nowe etaty: 3, 5, 8, 9, 10, 12, 16 i 18 DP na etaty nr 2/50-56 dywizji typu B, zaś 2, 4, 6, 7, 11, 14 i 15 DP na etaty nr 2/40-46 dywizji typu C. W porównaniu do poprzedniej organizacji poważnym zmianom ulegała struktura trzech dywizji (3, 8 i 9 DP), które do tej pory pozostawały na etacie wojennym, zaś w przypadku pozostałych dywizji (oprócz 1 DP) ich struktura uległa niewielkim zmianom polegającym na przeformowaniu dotychczasowych samodzielnych dywizjonów artylerii samobieżnej na samodzielne dywizjony artylerii ppanc. (każdy batalionów nich posiadał po trzy baterie armat 76 mm), zaś batalionów łączności na kompanie oraz włączeniu plutonu samochodów do

¹⁹ CAW, SG, sygn. IV.501.1/A, t. 431. Plan zamierzeń organizacyjnych WP na 1946 r.

²⁰ CAW: OW V, sygn. IV.510.5, t. 550. Rozkaz NDWP nr 343 z 27 XII 1945 r.; 13 DP, sygn. IV.521.13, t. 1. Rozkaz 13 DP nr 6 z 20 II 1946 r.; 17 DP, sygn. IV.521.17, t. 46. Rozkaz 17 DP nr 22 z 18 II 1946 r.

etatu dowództwa dywizji. Pewne zmiany przeprowadzono także w innych pododdziałach dywizyjnych: 1) w dywizjach typu B – w pułkach piechoty dotychczasowe kompanie łączności przeformowano na plutony, rozwiązano kompanie rusznic ppanc. oraz plutony rozpoznawcze i saperów, zaś w pułkach artylerii lekkiej rozwiązano po jednej baterii armat 76 mm w trzech dywizjonach; 2) w dywizjach typu C – w pułkach piechoty skadrowano trzecie bataliony, a w pułkach artylerii lekkiej zmniejszono liczbę dywizjonów z 3 do 2. W konsekwencji tych zmian, etat dywizji typu B miał odtąd wynosić po 5197 wojskowych (w tym 612 oficerów, 1307 podoficerów i 3278 szeregowych) oraz 35 pracowników kontraktowych, zaś dywizji typu C – po 3998 wojskowych (w tym 471 oficerów, 1014 podoficerów i 2513 szeregowych) oraz 35 pracowników kontraktowych, co oznaczało dalsze zwiększenie stopnia ich skadrowania do około 55% w przypadku dywizji typu B i 65% w dywizjach typu C w porównaniu do etatu wojennego. Dalszemu zmniejszeniu uległo także posiadane przez nie uzbrojenie, szczególnie widoczne w dywizjach typu C, których potencjał bojowy na stopie pokojowej wynosił zaledwie 1/3 potencjału etatowego z czasów wojny. Działania te były spowodowane z jednej strony wynikającą ze względów oszczędnościowych redukcją ogólnego stanu WP, zaś z drugiej strony – chęcią jednoczesnego zachowania możliwie jak największej liczby dywizji piechoty, co wymuszało coraz większy stopień ich skadrowania²¹.

Tabela 3

Etatowy stan uzbrojenia dywizji piechoty typu A, B i C w 1946 r.

Uzbrojenie	Dywizja typu A (1 DP)	Dywizja typu B (3, 5, 8, 9, 10, 12, 16 i 18 DP)	Dywizja typu C (2, 4, 6, 7, 11, 14 i 15 DP)
Pistolety	917	752	572
Pistolety maszynowe	1.226	752	945*
Karabiny	3.715	2.503	1.593
RKM	246	246	165
CKM	81	81	54
Rusznice ppanc.	54	18	18
Działa samobieżne i samochody pancerne	14	-	-
Armaty 45 mm	36	24	18
Armaty 76 mm	32	44	40
Haubice 122 mm	12	12	8
Moździerze 82 mm	81	81	54

²¹ CAW: OW V, sygn. IV.510.5, t. 551. Rozkaz NDWP nr 46 z 27 II 1946 r.; J. K a j e t a n o w i c z, op. cit., s. 66-67; K. F r o n t c z a k, op. cit., s. 155-156.

Moździerze 120 mm	18	12	12
Samochody osobowe i ciężarowe	106	143	112
Samochody specjalne	8	8	8
Ciągniki	52	64	48
Konie	570	483	375

Źródło: J. K a j e t a n o w i c z, *Polskie wojska lądowe w latach 1945-1960. Skład bojowy, struktury organizacyjne i uzbrojenie*, Toruń 2004, s. 66-67 (* – jest to najprawdopodobniej błąd, gdyż wedle innych danych w dywizjach piechoty typu C miało się etatowo znajdować po 471 pistoletów maszynowych).

Według nowych etatów pułki piechoty w dywizjach typu B miały liczyć po 1304 wojskowych (w tym 137 oficerów, 320 podoficerów i 847 szeregowych) oraz 8 pracowników kontraktowych, zaś w dywizjach typu C – po 970 wojskowych (w tym 97 oficerów, 243 podoficerów i 630 szeregowych) oraz 8 pracowników kontraktowych. Z kolei pułki artylerii lekkiej w dywizjach typu B miały liczyć po 685 wojskowych (w tym 93 oficerów, 180 podoficerów i 412 szeregowych) oraz 5 pracowników kontraktowych, zaś w dywizjach typu C – po 536 wojskowych (74 oficerów, 144 podoficerów i 318 szeregowych) oraz 5 pracowników kontraktowych. Natomiast w pozostałych pododdziałach dywizyjnych stan osobowy w obu typach dywizji zmienił się jedynie minimalnie i tak: **1) dowództwa dywizji** typu B liczyły po 115 wojskowych i 5 pracowników kontraktowych, zaś w typie C – po 113 wojskowych i 5 pracowników kontraktowych; **2) w dywizjach artylerii ppanc.** typu B – po 162 wojskowych, zaś typu C – po 134 wojskowych; **3) w batalionach saperów** typu B – po 170 wojskowych i 1 pracowniku kontraktowym, zaś typu C – po 152 wojskowych i 1 pracowniku kontraktowym. Natomiast w kompaniach łączności oraz plutonach ochrony oddziałów informacji stan etatowy był identyczny w obu typach dywizji i wynosił: w kompaniach łączności po 138 wojskowych, zaś w plutonach ochrony – po 15 wojskowych²².

Jak wspomniano, zgodnie z etatami (bez pracowników kontraktowych) związki taktyczne piechoty miały liczyć: 1 DP typu A – 7 tys. żołnierzy, osiem dywizji typu B (3, 5, 8, 9, 10, 12, 16 i 18 DP) – po 5197 wojskowych, zaś kolejnych siedem dywizji typu C (2, 4, 6, 7, 11, 14 i 15 DP) – po 3998 wojskowych. Oznaczało to, iż stan osobowy wszystkich dywizji piechoty miał etatowo wynosić 76562 wojskowych (w tym 7 tys. w 1 DP, 41576 w dywizjach typu B oraz 27986 w dywizjach typu C). Jednakże stan faktyczny był nieco większy,

²² CAW: OW V, sygn. IV.510.5, t. 551. Rozkaz NDWP nr 46 z 27 II 1946 r.

gdyż 1 X 1946 r. wynosił 83050 wojskowych (w tym 7414 w 1 DP, 45153 w dywizjach typu B oraz 30483 w dywizjach typu C)²³.

Wiosną 1946 r. dokonano kolejnych zmian w dyslokacji dywizji piechoty, kiedy to wyłączono ze składu OW III 14 DP i przeniesiono ją na postój stały z Bydgoszczy do Siedlec na terenie OW VII. Potwierdza to rozkaz DOW III nr 23 z 3 kwietnia, w którym czytamy: *Rozkazuję z dniem 1.04.1946 r. skreślić ze składu osobowego DOW III 14 DP*²⁴. W miesiącu tym dywizja ta znalazła się na Lubelszczyźnie i została podporządkowana DOW VII, choć formalnie – z uwagi na udział jej pododdziałów w walkach ze zbrojnym podziemiem – nastąpiło to dopiero 15 lipca. Z kolei latem tego roku zmieniono dyslokację 6 DP, którą w ramach OW V przeniesiono z Chrzanowa do Krakowa. Dalsze zmiany w przynależności związków taktycznych piechoty do poszczególnych okręgów wojskowych miały miejsce w listopadzie 1946 r., kiedy to w związku z likwidacją OW VI – 2 DP podporządkowano DOW VII (w tym wypadku dyslokacja owej dywizji pozostała w zasadzie bez zmian²⁵). W konsekwencji tych zmian, w grudniu 1946 r., w czterech okręgach stacjonowały na stałe po trzy dywizje piechoty: OW I – 1, 15 i 18 DP, OW IV – 7, 10 i 11 DP, OW V – 6,8 i 9 DP oraz OW VII – 2, 3 i 14 DP, zaś w dwóch pozostałych okręgach po dwie dywizje: OW II 12 i 16 DP oraz OW III – 4 i 5 DP²⁶.

Pod koniec 1946 r. ponownie zmieniono etaty dywizji piechoty na stopie pokojowej (bez 1 DP), gdyż na mocy rozkazu NDWP nr 208 z 22 listopada zmniejszono liczbę dywizji typu B z ośmiu do czterech (3, 6, 9 i 18 DP), zwiększając tym samym liczbę dywizji typu C z siedmiu do jedenastu (2, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 15 i 16). Zgodnie z tymi założeniami: 1) przeniesiono 3, 9 i 18 DP typu B z etatu 2/50-56 na etat 2/60-66 również typu B; 2) 6 DP istniejąca jako dywizja typu C wg etatu 2/40-46 otrzymała etat 2/60-66 typu B; 3) z kolei 5, 8, 10, 12 i 16 DP przeniesiono z etatu 2/50-56 typu B na etaty 2/70-71, 2/73-76 i 2/61-62 typu C; 4) natomiast 2, 4, 7, 11, 14 i 15 DP na miejsce etatu 2/40-46 otrzymały również etat 2/70-76 i 2/61 istniejąc nadal jako dywizje typu C. We wszystkich dywizjach typu C jeden z trzech pułków piechoty otrzymał etat nr 2/61 pułku piechoty typu B (4 pp z 2 DP, 11 pp z 4 DP, 13 pp z 5 DP, 37 pp z 7 DP, 34 pp z 8 DP, 25 pp z 10 DP, 42 pp z 11 DP, 41 pp z 12 DP, 45 pp z 14 DP, 50 pp z 15 DP i 60 pp rezultacie 16 DP). Dodatkowo w pięciu dywizjach typu C

²³ CAW, SG, sygn. IV.501.1/A, t. 320. Ogólne zestawienie stanu bojowego WP z 1 X 1946 r.

²⁴ CAW, OW III, sygn. IV.510.3, t. 67. Rozkaz DOW III nr 23 z 3 IV 1946 r.

²⁵ Jedyńie 2 batalion saperów 2 DP przeniesiono na przełomie 1946 i 1947 r. z Kielc do Puław, skąd z kolei stacjonujący tu 4 batalion saperów 3 DP przeniesiono do Zamościa.

²⁶ CAW: OW VII, sygn. IV.510.7, t. 88. Rozkaz DOW VII nr 21 z 11 VII 1946 r.; OW V, sygn. IV.510.5, t. 372. Wykaz dyslokacyjny OW V z 8 IX 1946 r.

(5, 8, 10, 12 i 16 DP) wchodzące w ich organiczny skład pułki artylerii lekkiej otrzymały etat 2/62 pułku artylerii lekkiej typu B. W rezultacie, według nowej organizacji dywizje typu B miały liczyć etatowo po 5015 wojskowych i 51 pracowników kontraktowych, pięć dywizji typu C (5, 8, 10, 12 i 16 DP) – po 4587 wojskowych i 49 pracowników kontraktowych, zaś kolejnych sześć dywizji typu C (2, 4, 7, 11, 14 i 15 DP) – po 4438 wojskowych i 47 pracowników kontraktowych²⁷.

Struktura organizacyjna dywizji typu B i C uległa niewielkim zmianom, polegającym na: 1) wyłączeniu z dowództwa dywizji plutonu samochodowego i jego usamodzielnieniu; 2) zmniejszeniu w pułkach piechoty liczby batalionów z trzech do dwóch oraz utworzeniu z dotychczas samodzielnych baterii artylerii pułkowej (bateria armat ppanc. 45 mm, bateria armat 76 mm i bateria moździerzy 120 mm) pułkowego dywizionu artylerii; 3) natomiast w pułkach artylerii lekkiej wchodzących w skład sześciu dywizji typu C (2, 4, 7, 11, 14 i 15 DP) istniejących w oparciu o etat nr 2/72 zmniejszono liczbę dywizionów artylerii z trzech do dwóch (w pułkach artylerii lekkiej wg etatu nr 2/62 nadal występowały po trzy dywizjony). Pozostałe elementy składowe dywizji piechoty, jak dywizjony artylerii ppanc. i bataliony saperów, zachowały swą dotychczasową organizację zarówno w dywizjach typu B, jak i C. Warto zauważyć, że pułki piechoty typu B (etatu nr 2/61) miały liczyć po 1249 wojskowych (w tym 85 oficerów, 319 podoficerów i 845 szeregowych) oraz 12 pracowników kontraktowych, pułki piechoty typu C (etat nr 2/71) po 1035 wojskowych (w tym 75 oficerów, 295 podoficerów i 665 szeregowych) oraz 11 pracowników kontraktowych, pułki artylerii lekkiej typu B (etat 2/62) po 708 wojskowych (w tym 75 oficerów, 237 podoficerów i 396 szeregowych) oraz 9 pracowników kontraktowych, zaś w pułkach artylerii lekkiej typu C (etat 2/72) po 559 wojskowych (w tym 64 oficerów, 195 podoficerów i 300 szeregowych) oraz 7 pracowników kontraktowych²⁸.

Na przełomie lutego i marca 1947 r. zreorganizowano także 1 DP, która jako jedyna dywizja typu A otrzymała etaty nr 2/30-36 o zmniejszonym stanie osobowym z 7 tys. do 5 tys. żołnierzy. Jej struktura nie różniła się zasadniczo od organizacji dywizji typu B i C, lecz co warto podkreślić w skład 1 DP wchodziły pułki piechoty dwóch typów – pierwszy o zwiększonym stanie osobowym (etat nr 2/31) posiadał 1 pp, zaś drugi typ (etat 2/32) pozostałe dwa pułki dywizji. Z kolei 1 pal posiadał identyczną strukturę jak pułki artylerii typu C, zaś 1 dy-

²⁷ CAW. Główny Inspektorat broni Pancernej, sygn. IV.504.2, t. 1. Rozkaz NDWP nr 208 z 22 XI 1946 r.; J. K a j e t a n o w i c z, op. cit., s. 68-69.

²⁸ CAW, OW VII, sygn. IV.510.7, t. 825. Etaty pułków piechoty nr 2/61 i 2/71 oraz etaty pułków artylerii lekkiej nr 2/62 i 2/72 z 22 XI 1946 r.

wizjon artylerii ppanc. i 1 bsap – jak podobne pododdziały w dywizjach typu B. Jedyną poważniejszą zmianą w organizacji 1 DP było wyłączenie z jej składu 27 pas (został niebawem rozformowany) oraz utworzenie na jego miejsce w kwietniu tego roku 1 dywizjonu artylerii ppanc. na bazie dotychczasowego 5 dywizjonu artylerii ppanc. likwidowanej właśnie 1 Dywizji Kawalerii. W tym samym czasie, tj. na przełomie lutego i marca 1947 r., zmniejszono również etaty dywizji piechoty typu B i C, które zmalały odpowiednio z 5 tys. do 4,5 tys. (typ B) oraz z 4,6 tys. do 3,8 tys. (typ C)²⁹.

Dalsze zmiany w dyslokacji przyniósł lipiec 1947 r., kiedy to 8 DP została podporządkowana DOW III i przeniesiona z rejonu Sanoka do Łodzi (dowództwo dywizji i 34 pp), Łowicza (36 pp), Skierniewic (32 pp, 11 dywizjon artylerii ppanc. oraz 37 pal – kwaterujący tu już od końca 1946 r.) i Gałkówka (19 bsap). Nie spowodowało to jednak zmian w ilości dywizji piechoty podległym poszczególnym DOW, gdyż nadal w czterech okręgach stacjonowały po trzy dywizje piechoty, przy czym OW V został zastąpiony w tym zakresie przez OW III (OW I – 1, 15 i 18 DP, OW III – 4, 5 i 8 DP, OW IV – 7, 10 i 11 DP oraz OW VII – 2, 3 i 14 DP), zaś w dwóch pozostałych okręgach dyslokowano po dwie dywizje (OW II – 12 i 16 DP oraz OW V – 6 i 9 DP)³⁰.

Kolejną reorganizację struktury dywizji piechoty przeprowadzono rozkazem MON nr 168 z 16 IX 1948 r., w którym nakazywano w terminie do końca października tego roku przeformować wszystkie dywizje piechoty na nowe etaty. Zrezygnowano tym razem z podziału dywizji na trzy typy (A, B i C) – wprowadzając jeden etat dywizji nr 2/76-81 o stanie osobowym po 3697 wojskowych i 25 pracowników kontraktowych. Jedyny wyjątek od tej zasady uczyniono – podobnie jak i w ubiegłych latach – w odniesieniu do 1 DP, która w ramach tych samych etatów miała liczyć 4468 wojskowych i 25 pracowników kontraktowych. Różnica ta była spowodowana wprowadzeniem wyższego stanu osobowego w 1 pp (jako jedyny posiadał etat nr 2/82, który przewidywał 1638 żołnierzy w trzech w pełni rozwiniętych batalionach), przez co liczebność tej dywizji była wyższa o 771 wojskowych. Natomiast we wszystkich innych pułkach piechoty obowiązywał odtąd etat nr 2/77 (po 867 żołnierzy), zgodnie z którym w

²⁹ CAW, Gabinet Ministra ON, sygn. IV.500.1/A, t. 33. Rozkaz NDWP nr 52 z 17 II 1947 r.; J. K a j e t a n o w i c z, op. cit., s. 40 i 70-71.

³⁰ CAW, 8 DP, sygn. IV.521.8, t. 159. Rozkazy 8 DP z 1947 r.; P. P i o t r o w s k i, op. cit., s. 45. Z kolei E. K o s p a t h - P a w ł o w s k i, P. M a t u s a k, D. R a d z i w i ł ł o w i c z, (*8 Dywizja Piechoty w dziejach oręża polskiego*, Pruszków 1995, s. 180-181) podali, iż 36 pp z 8 DP od 10 VIII 1947 r. stacjonował w Łodzi, co jednak nie znajduje potwierdzenia w dokumentach wojskowych, z których jednoznacznie wynika, iż miejscem postoju 36 pp do wiosny 1949 r. był Łowicz.

ich składzie każdego pułku znajdowały się: dwa bataliony piechoty (w tym jeden skadrowany), pułkowy dywizjon artylerii, pułkowa szkoła podoficerska, kwatermistrzostwo, trzy plutony specjalne (łączności, zwiadowców i saperów), orkiestra oraz izba chorych. Podobnie we wszystkich pułkach artylerii lekkiej wprowadzono etat nr 2/78 przewidujący etatowo po 578 żołnierzy. Zgodnie z nim pułki artylerii lekkiej składały się z dwóch dywizjonów artylerii, pułkowej szkoły podoficerskiej, dwóch plutonów specjalnych (sztabowego i zwiadu topograficznego) oraz ambulansu sanitarnego. Na uzbrojeniu w każdym z owych pułków znajdowało się po 14 armat 76 mm, 18 haubic 122 mm oraz 2 moździerze 120 mm³¹.

W wyniku tej reorganizacji, po raz kolejny obniżono stan osobowy dywizji piechoty, który wynosił obecnie zaledwie 1/3 etatu z czasów wojny. Osiągnięto to poprzez kadrowanie i rozformowywanie części pododdziałów, pozostawiając tylko te, które uznano za niezbędne dla funkcjonowania dywizji w czasie pokojowym. Jednakże, znaczne redukcje etatów w latach 1946-1948 spowodowały, iż przestały one być w pełni wartościowymi jednostkami bojowymi, stając się za to – jak zauważył Jerzy Kajetanowicz – w praktyce jedynie bazami mobilizacyjno-materiałowymi. Zasadniczy wpływ na to miał stale malejący w owym okresie budżet wojska, co zmuszało do szukania kolejnych oszczędności. Władze wojskowe starając się jednak utrzymać stałą liczbę dywizji o podobnej strukturze, były zmuszone do stałej redukcji ich stanów osobowych. W rezultacie znacznego skadrowania jednostek, sięgającego nawet 65% w porównaniu z etatami wojennymi, bardzo trudne stało się bieżące szkolenie niezbędnych rezerw osobowych oraz sprawne i szybkie rozwinięcie pododdziałów dywizji w przypadku ewentualnej mobilizacji. Kolejnym problemem było coraz słabsze uzbrojenie, jakim dysponowały dywizje piechoty. I nie chodzi tu tylko o sam spadek ilości uzbrojenia, ale także o jego nowoczesność. Większość broni jaką dysponowała piechota w końcu lat 40. pochodziła jeszcze z czasów wojny i była już w znacznym stopniu zużyta. Jeśli do tego dodamy fakt, iż dywizyjne środki transportu opierały się nadal na wozach konnych, to wyraźnie widać, iż ówczesne dywizje stanowiły raczej kadrowe związki taktyczne o niskiej wartości bojowej. Zasadniczy wpływ na to miała – jak wspomniano – zła sytuacja gospodarcza państwa powodująca stałe zmniejszanie środków na utrzymanie armii,

³¹ CAW: SG, sygn. IV.501.1/A, t. 168. Rozkaz MON nr 168 z 16 IX 1948 r.; 6 DP, sygn. IV.521.6, t. 69. Etaty dywizji piechoty z 16 IX 1948 r. nr 2/76-81; J. K a j e t a n o w i c z, op. cit., s. 71-72.

przez co nie stać jej było na modernizację istniejących związków taktycznych piechoty³².

Tabela 4

Dyslokacja dywizji piechoty wg OW we wrześniu 1948 r.

OW I	1 DP – Legionowo	1 pp – Warszawa, 2 pp – Legionowo, 3 pp – Ciechanów, 1 pal – Garwolin, 1 bsap – Legionowo, 1 dywizjon artylerii ppanc. – Legionowo
	15 DP – Olsztyn	50 pp – Olsztyn, 53 pp – Ostróda, 54 pp – Mragowo, 55 pal – Olsztyn, 46 bsap – Olsztyn, 19 dywizjon artylerii ppanc. – Olsztyn
	18 DP – Białystok	57 pp – Suwałki, 62 pp – Elk, 65 pp – Białystok, 54 pal – Giżycko, 51 bsap – Orzysz, 21 dywizjon artylerii ppanc. – Orzysz
OW II	16 DP – Gdańsk	51 pp – Malbork, 55 pp – Elbląg, 60 pp – Gdańsk, 41 pal – Gdańsk, 47 bsap – Gdańsk, 20 dywizjon artylerii ppanc. – Elbląg
	12 DP – Szczecin	39 pp – Trzebiatów, 41 pp – Szczecin, 43 pp – Stargard, 34 pal – Kołobrzeg, 17 bsap – Szczecin, 15 dywizjon artylerii ppanc. – Kołobrzeg
OW III	4 DP – Kalisz	10 pp – Ostrów Wlkp., 11 pp – Leszno, 12 pp – Pleszew, 6 pal – Krotoszyn, 5 bsap – Kalisz, 18 dywizjon artylerii ppanc. – Leszno
	5 DP – Międzyrzecz	13 pp – Międzyzylesie k. Sulechowa, 15 pp – Skwierzyna, 17 pp – Międzyrzecz, 22 pal – Sulechów, 14 bsap – Międzyrzecz, 6 dywizjon artylerii ppanc. – Sulechów
	8 DP – Łódź	32 pp – Skierniewice, 34 pp – Łódź, 36 pp – Łowicz, 37 pal – Skierniewice, 19 bsap – Gałkówka, 11 dywizjon artylerii ppanc. – Skierniewice
OW IV	7 DP – Bytom	33 pp – Nysa, 35 pp – Tarnowskie Góry, 37 pp – Chorzów, 38 pal – Koźle, 18 bsap – Bytom, 10 dywizjon artylerii ppanc. – Tarnowskie Góry,
	10 DP – Jelenia Góra	25 pp – Wrocław, 27 – Kłodzko, 29 pp – Jelenia Góra, 39 pal – Strzegom, 21 bsap – Jelenia Góra, 13 dywizjon artylerii ppanc. – Kłodzko
	11 DP – Żary	38 pp – Kozuchów, 40 pp – Bolesławiec, 42 pp – Żary, 33 pal – Żary, 16 bsap – Żary, 14 dywizjon artylerii ppanc. – Żary
OW V	6 DP – Kraków	14 pp – Tarnów, 16 pp – Kraków, 18 pp – Wadowice, 23 pal – Bielsko-Biała, 13 bsap – Kraków, 5 dywizjon artylerii ppanc. – Nowy Sącz
	9 DP – Rzeszów	26 pp – Sanok, 28 pp – Przemyśl, 30 pp – Rzeszów, 40 pal – Jarosław, 20 bsap – Dębica, 12 dywizjon artylerii ppanc. – Łańcut
OW VII	2 DP – Kielce	4 pp – Kielce, 5 pp – Piotrków Tryb., 6 pp – Częstochowa, 2 pal – Radom, 2 bsap – Kielce, 2 dywizjon artylerii ppanc. – Radom
	3 DP – Zamość	7 pp – Lublin, 8 pp – Zamość, 9 pp – Hrubieszów, 5 pal – Chełm, 4 bsap – Zamość, 3 dywizjon artylerii ppanc. – Zamość
	14 DP – Siedlce	45 pp – Siedlce, 47 pp – Biała Podlaska, 49 pp – Włodawa, 36 pal – Siedlce, 41 bsap – Puławy, 17 dywizjon artylerii ppanc. – Siedlce

Źródło: Ustalenia własne na podstawie materiału archiwalnego zgromadzonego w CAW.

³² CAW, SG, sygn. IV.501.1/A, t. 168. Rozkaz MON nr 168 z 16 IX 1948 r.; J. K a j e t a n o w i c z, op. cit., s. 72-73.

Po okresie głębokiego skadrowania jednostek wojskowych, na przełomie 1948 i 1949 r. opracowano założenia rozwoju WP na lata 1949-1955 (zwane „planem 7-letnim”), zgodnie z którymi przewidywano – dzięki zwiększeniu budżetu MON – wystawienie na wypadek wojny dwóch armii oraz jednostek wzmocnienia w dyspozycji NDWP. Główną siłą bojową miały stanowić dwa korpusy pancerne, z których każdy miał liczyć po jednej dywizji pancernej i jednej dywizji zmotoryzowanej, utworzonych na bazie wybranych dywizji piechoty, oraz dwa korpusy piechoty po dwie dywizje piechoty w każdym. Natomiast osiem pozostałych dywizji piechoty miało przejść na tzw. system terytorialny organizacji wojska, polegający na tym, iż większość żołnierzy miała stanowić tzw. stan zmienny podlegający szkoleniu od 1 do 4 miesięcy w ciągu czterech lat, zamiast dotychczasowej stałej 2-letniej służby wojskowej. Dzięki temu – jak planowano – miała ulec zwiększeniu liczba szkolonych poborowych, a tym samym wielkość posiadanych rezerw kadrowych na wypadek mobilizacji.

Jednocześnie „plan 7-letni” zakładał poważną reorganizację nie tylko jednostek bojowych, ale także całości WP, w tym także terytorialnych władz wojskowych. W tym celu, już 24 II 1949 r., MON wydała dyrektywę nr 6 nakazującą rozformowanie dwóch spośród sześciu dotychczas istniejących okręgów wojskowych, w postaci OW III i VII. Nowy podział kraju na cztery okręgi został wprowadzony w końcu kwietnia 1949 r. w związku z rozpoczęciem procesu reorganizacji struktury sił zbrojnych i wynikał z przyjętego założenia, iż dwa zachodnie okręgi (OW II i IV) będą bazą formowania na wypadek wojny dwóch armii, zaś dwa wschodnie okręgi (OW I i V) – bazą szkoleniową dla rozwinięcia kolejnych jednostek planowanych w planie mobilizacyjnym. Spowodowało to zmiany nie tylko w kształcie terytorialnym istniejących nadal okręgów, ale także w dyslokacji i przynależności dywizji piechoty do poszczególnych okręgów. Początkowo zakładano, że: 1) spośród dywizji wchodzących wcześniej w skład OW VII – 14 DP zostanie podporządkowana DOW I, zaś 2 i 3 DP zostaną przeniesione na obszar OW II, gdzie miano na ich bazie sformować korpus piechoty z dowództwem w Wałczu; 2) podporządkowanie podległych dotąd DOW III 4, 5 i 8 DP – DOW IV, przy czym z 4 i 5 DP planowano utworzyć drugi korpus piechoty z miejscem postoju dowództwa w Poznaniu; 3) wcielenie 7 DP – bez zmiany dyslokacji – w skład OW V; 4) przeformowanie dotychczasowych czterech dywizji piechoty na dwie dywizje pancerne i dwie dywizje zmotoryzowane – 11 i 12 DP na 11 i 12 DZmot, zaś 10 i 16 DP na 10 i 16 DPanc³³.

³³ CAW, SG, sygn. IV.501.1/A, t.177. Dyrektywa MON nr 6 z 24 II 1949 r. i Rozkazy MON nr 35, 36 i 37 z 4 III 1949 r. i t. 670. Dyrektywa nr 4 MON z 1 II 1949 r.

Jednakże w wydanych kilkanaście dni później rozkazach nr 35, 36 i 37 z 4 III 1949 r., MON nieco zmieniło planowaną dyslokację dywizji piechoty. W związku z tym, w następnym miesiącu: 2 DP podporządkowano DOW V, 3 DP – DOW I, zaś 8 i 14 DP – DOW II. W tym też czasie zmieniono także planowany skład 1 KP i 1 KPanc., gdyż zamiast dotychczas przewidywanej 2 i 3 DP – w skład 1 KP włączono 12 i 14 DP, zaś na miejsce planowanej 12 Dzmot. w 1 KPanc. znalazła się ostatecznie 8 DZmot. W rezultacie każdy z czterech nadal istniejących okręgów wojskowych miał posiadać w swym składzie po cztery związki taktyczne piechoty, wśród których wiosną 1949 r. znalazły się – jak wspomniano – cztery dywizje piechoty przeformowane na dwie dywizje pancerne i dwie dywizje zmotoryzowane: OW I (1, 3, 15 i 18 DP), OW II (12 i 14 DP w 1 KP oraz 8 DZmot. i 16 DPanc. w 1 KPanc.), OW IV (4 i 5 DP w 2 KP oraz 10 DPanc. i 11 DZmot. w 2 KPanc.) i OW V (2, 6, 7 i 9 DP)³⁴.

Tabela 5

Przynależność dywizji piechoty do OW w latach 1945-1949

OW I	OW II	OW III	OW IV	OW V	OW VI	OW VII
Stan z października 1945 r.						
1 DP 15 DP	12 DP 16 DP	4 DP 5 DP 14 DP	7 DP 10 DP 11 DP 13 DP	6 DP 8 DP 9 DP 17 DP	2 DP 18 DP	3 DP
Stan z lutego 1946 r.						
1 DP 15 DP 18 DP	12 DP 16 DP	4 DP 5 DP 14 DP	7 DP 10 DP 11 DP	6 DP 8 DP 9 DP	2 DP	3 DP
Stan z października 1946 r.						
1 DP 15 DP 18 DP	12 DP 16 DP	4 DP 5 DP	7 DP 10 DP 11 DP	6 DP 8 DP 9 DP	2 DP	3 DP 14 DP
Stan ze stycznia 1947 r.						
1 DP 15 DP 18 DP	12 DP 16 DP	4 DP 5 DP	7 DP 10 DP 11 DP	6 DP 8 DP 9 DP	-	2 DP 3 DP 14 DP
Stan z lutego 1948 r.						
1 DP 15 DP 18 DP	12 DP 16 DP	4 DP 5 DP 8 DP	7 DP 10 DP 11 DP	6 DP 9 DP	-	2 DP 3 DP 14 DP
Stan ze stycznia 1949 r.						
1 DP 15 DP 18 DP	12 DP 16 DP	4 DP 5 DP 8 DP	7 DP 10 DP 11 DP	6 DP 9 DP	-	2 DP 3 DP 14 DP

³⁴ CAW, SG, sygn. IV.501.1/A, t.177. Dyrektywa MON nr 6 z 24 II 1949 r. i Rozkazy MON nr 35, 36 i 37 z 4 III 1949 r.; J. K a j e t a n o w i c z, op. cit., s. 148.

Stan z czerwca 1949 r.						
1 DP	1 KP: 12 i 14 DP		2 KP: 4 i 5	2 DP		
3 DP	1 KPanc.: 8 DZmot.		DP	6 DP		
15 DP	i 16 DPanc.		2 KPanc.: 10	7 DP		
18 DP			DPanc. i 11	9 DP		
			DZmot.			

Źródło: Opracowano na podstawie materiału archiwalnego zgromadzonego w CAW.

Ogólna koncepcja korpusu piechoty była wzorowana na rozwiązaniach radzieckich, z tą różnicą, iż polski korpus posiadał mniejszą liczbę dywizji – dwie zamiast trzech w radzieckim korpusie piechoty oraz mniejszą liczbę jednostek wsparcia (brak było m.in. pułku artylerii plot. oraz pułku artylerii korpusowej). W rezultacie polski korpus piechoty w 1949 r. – liczący etatowo 16,2 tys. żołnierzy – składał się z dowództwa korpusu, dwóch dywizji piechoty oraz jednego batalionu łączności. Ogólna struktura dywizji włączonych do korpusów piechoty (4, 5, 12 i 14 DP) nie uległa większym zmianom, gdyż nadal w ich skład wchodziły po trzy pułki piechoty oraz po jednym pułku artylerii lekkiej, dywizjonie artylerii ppanc. i batalionie saperów, zaś dotychczasowe kompanie łączności przekształcono w bataliony. Natomiast nowymi pododdziałami dywizyjnymi były podległe bezpośrednio dowództwu dywizji dwie samodzielne kompanie (rozpoznawcza oraz chemiczna), bateria plot. i pluton samochodowo-transportowy. Rozbudowano także strukturę pułków piechoty powiększając liczbę wchodzących w ich skład batalionów z dwóch do trzech oraz rozbudowując plutony saperów i łączności do szczebla kompanii. Również w pułkach artylerii lekkiej zwiększono liczbę dywizjonów z dwóch do trzech, z których dwa wyposażone były w haubice 122 mm oraz jeden w armaty 76 mm. Konsekwencją tych zmian był niemal dwukrotny wzrost etatowego stanu osobowego owych dywizji z niecałych 4 tys. do prawie 7,8 tys. żołnierzy. Podobnie było w przypadku pułków piechoty oraz pułków artylerii lekkiej, w których stan etatowy wzrósł odpowiednio do 1940 oraz 970 żołnierzy. Na zakończenie omawiania zmian organizacyjnych w piechocie, trzeba jeszcze wspomnieć, iż rozkazem z 14 IX 1949 r. zwiększono również – bez żadnych zmian strukturalnych – etaty pozostałych dywizji piechoty nie wchodzących w skład korpusów piechoty, dzięki czemu liczyły one po 4050 żołnierzy, zaś jeden wyjątek uczyniono – ponownie – wobec 1 DP, której stan etatowy określono na 4671 żołnierzy³⁵.

W rezultacie powyższych przemian organizacyjnych w połowie 1949 r., spośród istniejących do tej pory szesnastu dywizji piechoty – cztery przeformowano na dywizje pancerne i zmotoryzowane, przez co liczba związków taktycznych

³⁵ J. K a j e t a n o w i c z, op. cit., s. 177-181.

Witold Jarno

piechoty spadła do 12 dywizji. Z drugiej strony, aż cztery dywizje spośród nich otrzymały znacznie zwiększone etatowe stany osobowe, dzięki czemu ich stopień rozwinięcia – w odniesieniu do dywizji włączonych do składu dwóch korpusów piechoty – wzrósł do prawie 70% etatu wojennego. Dokonało się to nie tylko przy jednoczesnym zwiększeniu podstawowego uzbrojenia (jak np. dział polowych, moździerzy, czy pojazdów mechanicznych) oraz specjalistycznego wyposażenia (jak np. łączności czy obrony przeciwchemicznej), ale także dzięki wprowadzeniu na uzbrojenie nowych typów broni (jak np. armaty plot.) – co oznaczało rozpoczęcie stopniowego procesu unowocześniania i rozbudowy polskiej armii.

Przemiany organizacyjne polskich dywizji piechoty...

Schemat 1.

Struktura organizacyjna dywizji piechoty typu B z wiosny 1946 r.

